

La pervivència de les institucions forals de Menorca després de la Pau d'Utrecht

Miquel Àngel Casasnovas Camps

LA PARADOXA MENORQUINA

El segle XVIII té per a Menorca unes connotacions especials que la diferencien de la resta de les Balears i de tota l'antiga Corona d'Aragó. La causa rau en el fet que el final de la guerra de Successió tingué com a conseqüència la cessió de Menorca a la corona britànica en compliment del tractat d'Utrecht (1713).¹ Des d'aleshores, i durant set dècades, Menorca fou una possessió britànica amb l'excepció del parèntesi de l'ocupació militar francesa de la guerra dels Set Anys (1756-1763). Durant tot aquest període, l'illa mantingué les seves antigues institucions d'autogovern –tot i que mediatitzades i no poc alterades pel govern britànic, com tindrem ocasió de veure– i el dret públic i privat propi. D'altra banda, el català continuava essent la llengua de l'administració, alhora que s'utilitzava també en la producció cultural, fet insòlit a la resta de terres de parla catalana per mor de la política assimilista borbònica. Mentrestant, l'economia i la demografia experimentaven una forta embranzida arran de les noves condicions derivades del canvi de sobirania, sense oblidar que ens trobam en

¹ Sobre la guerra de Successió, vegeu Micaela MATA (1979), *1705-1713. Menorca. Franceses, angleses y la Guerra de Sucesión*. Maó: Ateneu de Maó; José L. TERRÓN PONCE (1984), *La Guerra de Sucesión en Menorca. Causas, hechos, consecuencias*. Maó: Museo Militar San Felipe.

una etapa de creixement a tota l'Europa occidental. Des del punt de vista geopolític, l'illa esdevingué una peça clau al tauler de la diplomàcia europea per mor de l'alt valor militar i estratègic del port de Maó.² Però, tot i els importants canvis succeïts, els menorquins conservaven la seva idiosincràsia, que es resumia en la fidelitat a la religió catòlica, la conservació de les seves velles lleis, privilegis i institucions i l'ús normal de la pròpia llengua i cultura.

Val a dir que el cas menorquí és paradoxal: fou el primer territori de la Corona d'Aragó que perdé els seus privilegis durant la guerra de Successió però, casualitats de la història, també seria l'últim a conservar-los, si més no teòricament. Perquè el sistema institucional menorquí sobreviuria fins i tot després del retorn de Menorca a la sobirania espanyola, si bé és cert que en un estat cada cop més decadent i desnaturalitzat. En aquest article veurem de manera sintètica quins elements de continuïtat i quins de canvi podem trobar en el sistema institucional menorquí durant el domini britànic. Però també hem considerat oportú projectar la nostra exposició, encara que sigui d'una manera més sintètica, fins a la desaparició final d'aquestes institucions arran de la implantació definitiva a Espanya del règim liberal, just després de la mort de Ferran VII.³

SUSPENSIÓ I RESTAURACIÓ DELS PRIVILEGIS DURANT LA GUERRA DE SUCCESSION

Encara que els fets són prou coneguts, potser convindrà recordar, a grans trets i sense entrar en gaires detalls, l'episodi menorquí de la guerra de Successió. L'octubre de 1706, unes setmanes després que Mallorca i les Pitiüses s'incorporassin al bàndol austriacista, els menorquins es revoltaren contra Felip V

² La bibliografia sobre la Menorca del segle XVIII és molt extensa. Vegeu-ne una síntesi actualitzada a Miquel À. CASASNOVAS (2011), *De la Menorca britànica a la consolidació de l'Estat liberal. Enciclopèdia de Menorca*, tom XI, volum I. Maó: Obra Cultural de Menorca.

³ He tractat també aquesta qüestió a «La pervivència de les institucions forals al segle XVIII: el cas de la Menorca britànica». Actes del XIX Congrés d'Història de la Corona d'Aragó, *El Compromiso de Caspe (1412), cambios dinásticos y Constitucionalismo en la Corona de Aragón*. Saragossa: Obra Social de Ibercaja, 2013, 249-256, i «Una illa sense Nova Planta? Les institucions menorquines després del Tractat d'Utrecht», ponència presentada al IX Congrés de Centres d'Estudis de Parla Catalana, *Després de les Noves Plantes: canvis i continuïtats a les terres de parla catalana* (Cervera, febrer de 2014), en premsa. Vegeu també *De la Menorca britànica a la consolidació de l'Estat liberal*, cit.

i proclamaren la sobirania de l'arxiduc Carles d'Àustria, per a ells el legítim monarca Carles III. La revolta semblà tenir èxit en un primer moment, ja que en pocs dies els rebels arribaren a dominar tota l'illa, excepte la fortalesa de Sant Felip. Rere els seus sòlids murs, la guarnició hispanofrancesa resistí durant uns mesos el setge de l'improvisat exèrcit illenc, que, tanmateix, estava mancat de suport exterior. El gener de 1707, però, els reforços enviats des de França permeteren al governador Diego Leonardo Dávila d'esclafar la revolta. Dos mesos més tard, amb l'argument d'avançar-se a una presumpta segona revolta, Dávila desfermà una repressió ferotge contra els austriacistes illencs. A més de les desenes d'execucions, desterraments i confiscació de béns, el governador suspengué els privilegis de l'illa i posà la Universitat General sota el seu control directe. La decisió s'adoptà el mes d'abril i, si bé no conservam el document del decret, el coneixem per la carta del governador al secretari de despatx de Guerra i Hisenda, José de Grimaldo, de 4 de juny de 1707: «[...] tengo los Comunes de esta isla suspensos de los privilexios de que di quenta en la misma carta de 20 [d'abril] porque en esta coyuntura interesa al Real servicio se gobiernen como se les ordenare y no por sus establecimientos que estos han sido mui dañosos y en particular en la hera presente [...]»⁴

El governador actuà per pròpia iniciativa, però tant Lluís XIV com Felip V aprovaren expressament les seves mesures. Així, el Rei Sol es congratulà pel fet de «privar els habitants de Ciutadella dels privilegis conservats en la primera capitulació i dels quals s'han mostrat indignes».⁵ Menorca, ja ho hem dit, seria el primer territori foral de la Corona d'Aragó a perdre els seus privilegis, avançant-se així a la Nova Planta d'Aragó i València, promulgada pel rei Felip el 29 d'abril de 1707. D'altra banda, el monarca Borbó extingí el Consell d'Aragó, amb el decret de 15 de juliol de 1707, i ordenà que Menorca i Sardenya, i en teoria també les altres Balears, tot i que romanien sota control austriacista, passassin a la jurisdicció del Consell d'Itàlia.

Mentrestant, Dávila continuava amb el seu projecte de decapitar la Universitat General i l'1 de novembre de 1707 convocà els jurats a Sant Felip per tal d'assabentar-los del nou règim polític. El governador ho justificà amb l'argument del trencament del pacte amb el sobirà arran de la rebel·lió, «por quanto habiendo los naturales de esta isla faltado dos veces a la obediència del Rey

⁴ AHN, Estat, lligall 323, sense foliar.

⁵ Micaela MATA, *1705-1713. Menorca. Franceses, ingleses y la Guerra de Sucesión*, cit., p. 143.

Nro. Sr., negando el vasallaje y juramento que habían prestado». En substància, la reforma de Dávila liquidava la supremacia política de Ciutadella, la capital, que passava de tenir 12 representants al Consell General a només 4. Els mateixos consellers tindrien cadascuna de les universitats foranes, Maó, Alaior i es Mercadal. A més, en tost de reunir-se a la seu de Ciutadella, les sessions del Consell General tindrien lloc al castell de Sant Felip en presència de l'assessor de la Governació, Rafael Guàrdia,⁶ que actuaria com a corregidor i sancionaria, juntament amb el governador, les resolucions d'aquella assemblea insular desvirtuada.⁷

El règim imposat per Dávila tindria, però, una vida efimera. El setembre de 1708 un exèrcit aliat comandat pel general James Stanhope, cap de les tropes britàniques al servei de l'Arxiduc, desembarcava a Menorca i, després d'assetjar la fortalesa de Sant Felip, obligà el governador borbònic a capitular.⁸ Un dels primers actes del general Stanhope fou confirmar, de manera provisional, els privilegis de Menorca.⁹ Amb això, la vida institucional recuperà el seu pols habitual i es procedí a l'elecció de nous jurats i consellers. El 20 de novembre es reuní el Consell General a la seva seu històrica de Ciutadella, i el seu primer acord fou la tramesa d'un síndic a Barcelona perquè el monarca confirmàs els privilegis de l'illa. Stanhope, però, tenia els seus propis objectius i, mentre per als menorquins havia estat l'home providencial que els havia retornat la llibertat, treballava de manera decidida per fer veure al seu govern la importància de fer-se amb la possessió de l'illa..

Per suposat, aleshores els menorquins estaven lluny de sospitar que la seva illa ja era una peça important del tauler d'escacs de les grans potències. Després de llargues negociacions durant les quals hagueren de vèncer els recels dels propis aliats, els britànics s'asseguraren Menorca en els protocols preliminars de pau (octubre de 1711), base del posterior tractat d'Utrecht. Per això, i encara que les paus definitives no serien signades fins al juliol de 1713, els

⁶ Un dels més abrandats filipistes de l'illa, delator de la segona conspiració, i ascendit per Dávila al càrrec d'assessor en premi pels seus serveis.

⁷ Arxiu Històric Municipal de Ciutadella (AHMC), llibre 6è de Consells Generals, f. 608.

⁸ A més de les obres citades en la nota 1, vegeu Josep JUAN VIDAL (2008), *La conquesta anglesa i la pèrdua espanyola de Menorca com a conseqüència de la guerra de Successió a la Corona d'Espanya*. Palma: El Tall.

⁹ Val a dir que Stanhope no tenia prerrogatives per actuar d'aquesta manera en nom del rei Carles.

britànics començaren a considerar Menorca com un territori propi davant del desconcert –i les protestes– dels illencs. Aquesta situació d'ambigüitat acabà el 9 de novembre de 1712, quan, just arribat a Sant Felip en qualitat de plenipotenciari de la reina Anna i governador de Menorca, el duc d'Argyll prengué possessió de l'illa en nom de la seva sobirana. Per tal de tranquil·litzar els jurats de la Universitat General i les altres autoritats insulars, Argyll garantí, en nom de la reina, el respecte als furs i privilegis de l'illa i el lliure exercici de la religió catòlica: «Haviendo asegurado a vuestras Mercedes en nombre de nuestra reina por su mandato, de la constitución de todos sus derechos y privilegios tanto en lo eclesiástico como en lo secular». Tanmateix, els jurats generals encara desconfiaven de les intencions britàniques i presentaren al nou governador una petició de set punts, els primers dels quals es referien a la conservació de la religió catòlica romana i la confirmació dels privilegis, les pràctiques i els costums amb els quals sempre s'havien governat els menorquins. Argyll accedí en aquests dos aspectes crucials, però no en altres, com ara la petició de mantenir les duanes als ports. Els menorquins sempre s'aferrarien a les solemnes promeses del duc d'Argyll, però el que generaria molts problemes en el futur és que no tenien cap reconeixement formal en el tractat de pau. En efecte, tot i que l'article 11è del tractat d'Utrecht garantia als menorquins el lliure exercici de la religió catòlica, s'oblidava dels privilegis del clergat que els illencs volien mantenir. D'altra banda, si bé els menorquins veien garantida la possessió de béns i honors, el tractat no feia cap menció al sistema institucional i legal, que quedava a mercè del que dictaminàs el govern de Londres. Per això, la qüestió dels privilegis de l'illa seria una font de conflictes durant tot el període britànic, igual que les relacions amb el clergat perquè, mentre el govern britànic i els seus representants a l'illa consideraven que s'havien d'atenir a la lletra de l'article 11è del tractat d'Utrecht, els menorquins argüien que s'havien de respectar les promeses del duc d'Argyll.

De tota manera, la qüestió tenia una difícil solució. Al govern de sa majestat britànica se li plantejava ara el problema de regir una illa en la qual només hi estava interessat pel seu alt valor militar i comercial, però no podia oblidar l'existència d'una població catòlica d'arrel catalana pel que fa a la seva llengua, cultura, costums i institucions; en total, poc més de 16.000 persones. Dimensions del territori a part, el contrast amb Gibraltar –abandonat en massa l'agost de 1704 per la població espanyola pel fet de no voler prestar jurament

de fidelitat a l'Arxiduc— és evident. En aquesta tessitura, els nous dominadors, des d'un primer moment, optaren per mantenir, a grans trets, la situació anterior reservant-se la facultat de canviar tot allò que podia anar contra els seus propis interessos. En cap moment es plantejaren seriosament l'assimilació, encara que havien ofert als menorquins la possibilitat d'acollir-se a les lleis britàniques.¹⁰ John Armstrong recordaria, dècades més tard, aquesta circumstància i atribuï el rebuig dels menorquins a la influència dels clergues i juristes, temorosos de perdre la seva posició i ascendent.¹¹ No convé negligir aquesta opinió, ja que quelcom d'això hi havia. Però també és cert que els illencs no estaven disposats a renunciar ni a la seva religió ni al seu vell sistema jurídic i institucional, que era els que els individualitzava com a col·lectivitat enfront dels nous amos de l'illa. Per això, aquests seran, com ja hem apuntat més amunt, l'arrel de la major part dels conflictes que marcarien les diverses etapes del domini britànic.

LES INSTITUCIONS MENORQUINES DURANT EL DOMINI BRITÀNIC (1713-1781)¹²

Acabam de veure com els menorquins conservaren el seu ordenament jurídic i institucional tradicional. Això, però, no implica que no s'hi fessin canvis, en ocasions en temes molt sensibles. En part, es tractava de modificar tot allò que d'alguna manera pogués significar un contrapès o un fre a l'acció dels governadors i d'aquí que la Universitat General i l'Església fossin un objectiu preferent, atesa la seva condició de contrapoders i catalitzadors de la resistència antibritànica. En altres casos, es tractava de reformes lògiques per adaptar les institucions insulars a la nova realitat, una volta trencats els vincles amb

¹⁰ Així i tot, en alguna ocasió van córrer rumors que els menorquins serien expulsats de l'illa i substituïts per colons britànics.

¹¹ John ARMSTRONG (1752), *The History of the Island of Minorca*. Londres: C. Davis, 96-97. Això no deixava de ser sorprenent, a judici d'Armstrong, ja que els menorquins haurien d'estar ben informats dels avantatges que hauria suposat l'adopció de les lleis britàniques que formen «la més suau constitució de govern que hi ha sobre la Terra» (ibídem, 98).

¹² Per a l'estudi de les institucions menorquines durant el segle XVIII són de gran interès els memorials redactats pel jurista Francesc Seguí a requeriment de les autoritats ocupants espanyoles l'any 1782 i publicades per Román PIÑA i altres (1982) a *Las instituciones de Menorca en el siglo XVIII. El fondo documental de Francesc Seguí*. Palma: Caixa de Balears Sa Nostra.

la monarquia espanyola. En tot allò que no perjudicava els interessos polítics, militars i comercials de la nova metròpoli, tant els governadors com el govern de Londres s'inhibiren, més per no causar-se més problemes i evitar reaccions que no per convicció. En realitat, tal com expressa Armstrong,¹³ resultava incompreensible per a la mentalitat britànica que els illencs continuessin entestats a mantenir unes lleis i pràctiques que els anglesos consideraven retrògrades i opressores. En aquest apartat, analitzarem breument les continuïtats i els canvis succeïts durant aquest període en l'administració reial (Governació i Reial Patrimoni), les universitats i la justícia, deixant de banda la qüestió religiosa, ja que això ens obligaria a estendre'ns en excés i precisaria d'un espai de què no disposam.

LA GOVERNACIÓ I EL REIAL PATRIMONI

Durant tot el domini britànic, la màxima autoritat política era el governador, que assumia les funcions, tant polítiques com militars, dels antics governadors espanyols. El governador era el cap de l'administració reial a l'illa, representava la persona del monarca, intervenia en els afers municipals de múltiples maneres (amb l'organització de les insaculacions, per exemple, o amb la sanció de certs acords), dictava normes i resolucions administratives i presidia el tribunal de la Reial Governació. Però és cert, tanmateix, que la seva principal responsabilitat era la de defensar una illa que en temps de guerra estaria amenaçada per les hostils potències borbòniques, Espanya i França. Com a cap militar, havia de tenir cura de la nombrosa guarnició militar (uns 2.500 homes en temps de pau) i de la base naval del port de Maó, i aquesta responsabilitat condicionava moltes de les seves decisions. Ara bé, els governadors titulars, amb poques excepcions, eren absentistes. Generalment, el nomenament requeia en un personatge rellevant que, en la majoria dels casos, ni es molestava a visitar Menorca. Per això, calia nomenar un tinent governador que, per delegació, era qui exercia les seves funcions a l'illa.¹⁴

Potser amb la finalitat de fer una certa delimitació de funcions entre l'esfera militar i la civil, el duc d'Argyll decidí crear, l'any 1713, el càrrec de gover-

¹³ Vegeu la nota 11.

¹⁴ El càrrec requeia sempre en un militar, amb una graduació mínima de coronel. Molt sovint era un general (brigadier, major general o tinent general).

nador de paisans, que recaigué en Joan Miquel Saura Morell, líder de l'aixecament austriacista de 1706. Es tractava, però, d'un càrrec sense contingut, amb funcions poc definides i subordinat en tot cas al tinent governador. Saura no exerciria pràcticament el seu càrrec perquè els afers civils foren controlats sempre pel tinent governador Richard Kane i els seus assessors.¹⁵ El càrrec de governador de paisans desaparegué molt aviat sense que ningú no el trobàs a faltar.

En cas d'absència, el tinent governador era substituït de manera interina pel coronel més antic dels quatre o cinc regiments britànics de la guarnició. Aquí hi trobam una ruptura en relació amb la situació precedent, ja que, abans del domini britànic, el substitut natural del governador era el batle general, sempre que el virrei no decidís nomenar un governador interí. Els britànics, però, mai no volgueren que un menorquí ocupàs un càrrec tan important, encara que en alguna ocasió la Universitat General sol·licità, infructuosament que es respectés l'antic costum.¹⁶

Per a l'exercici de les seves funcions com a governador civil, els governadors i tinents governadors comptaven amb l'assessorament de juristes illencs, experts en el dret privatiu menorquí i bons coneixedors de la idiosincràsia dels seus conciutadans. En realitat, moltes de les mesures de govern adoptades pels governadors o els seus substituïts van ser inspirades per aquests assessors, ja que representants de la corona britànica no coneixien ni les lleis ni la peculiar cultura política ni el complex rerefons de la complexa societat illenca, amb la seva espessa teranyina de solidaritats, interessos i conflictes. Amb poques excepcions –Kane en seria el cas més destacat– estaven poc interessats en el govern civil de l'illa, que per a ells era sobretot un engrony complicat per les diferències idiomàtiques, culturals i religioses.¹⁷

¹⁵ El coronel Richard Kane, natural d'Irlanda del Nord (1662-1736), havia acompanyat el duc d'Argyll en la presa de possessió de Menorca, el novembre de 1712, ja en qualitat de tinent governador. La seva etapa de govern fou extraordinàriament dilatada, ja que es prolongà fins a la seva mort, el 30 de desembre de 1736, només interrompuda per les seves estades a Londres i Gibraltar. L'any 1733 fou nomenat governador titular de Menorca i el 1735, ascendí a brigadier general.

¹⁶ Potser no serà sobrer apuntar que el batle general era el jutge ordinari de Ciutadella i el seu nomenament requeria en una persona del braç militar, és a dir, en un membre de les famílies de la noblesa local.

¹⁷ Cal fer notar que la llengua habitual de comunicació (si més no l'escrita) entre els governadors britànics i les autoritats civils insulars era el castellà, amb alguna excepció notable que feia

Essent l'illa un territori de domini reial, l'administració del Reial Patrimoni tenia una rellevància primordial. Tampoc aquí els britànics introduïren canvis notables, ja que es mantingué intacte el sistema de recaptació de drets i tributs reials. El superàvit del Reial Patrimoni era molt considerable i s'aplicava a obres de fortificació. La gestió del Reial Patrimoni es regí per les antigues reglamentacions insulars i estava en mans de menorquins nomenats pel governador. Com es obvi, es trencà l'antiga dependència –que es remuntava a l'edat mitjana– del lloctinent de procurador reial menorquí respecte del procurador reial de Mallorca. El canvi més substancial, encara que transitori, pel que fa a l'administració del Reial Patrimoni tingué lloc durant l'ocupació francesa de 1756-1763, quan el govern de Lluís XV nomenà un intendent que, entre moltes altres funcions, havia de gestionar les rendes reials de Menorca¹⁸. En ser retornada l'illa a la Gran Bretanya al final de la guerra dels Set Anys, es tornà a la situació anterior.

LES UNIVERSITATS I EL RÈGIM MUNICIPAL

Des del moment de la conquesta d'Alfons el Liberal (1287), tot el territori insular constituïa un únic municipi regit per la Universitat de Menorca, amb seu a Ciutadella. Després de múltiples canvis en el règim municipal durant la segona meitat del segle XIV i primeres dècades del XV, la sentència arbitral del governador Galceran de Requesens (1439), confirmada per Alfons el Magnànim, fixava l'organització del mapa municipal que, a grans trets, perduraria durant segles. L'illa quedava dividida en quatre universitats (Ciutadella, Maó, Alaior i es Mercadal i Castell de Santa Àgueda), però subordinats a la Universitat General de Menorca, amb seu a Ciutadella. De fet, els quatre jurats de Ciutadella eren, a la vegada, els jurats generals de Menorca. La Universitat General estava formada pels quatre jurats (militar, mà major, mà mitjana i mà menor), els deu consellers de Ciutadella i altres deu de les viles foranes (Maó,

servir el català, com ara James Murray, que publicà bans en català o bilingües català-anglès; gairebé mai s'utilitza l'anglès, llengua que la immensa majoria de menorquins ignorava.

¹⁸ Els intendents constituïen l'espina dorsal de l'administració francesa des del segle XVII ençà i havien estat importats a Espanya per Felip V. Durant els set anys d'ocupació francesa, desenvolupà aquest càrrec a Menorca Antoine de Causan, el qual, a més de gestionar el Reial Patrimoni, tenia cura de tot el relacionat amb el subministrament, l'allotjament, la disciplina i les pagues de la nombrosa guarnició (uns sis mil homes) i la supervisió de les universitats.

Alaior i es Mercadal)¹⁹. De fet, l'esquema, salvant les distàncies, era similar al de Mallorca. Tots els càrrecs eren elegits pel procediment d'insaculació.²⁰ Tanmateix, les creixents tensions entre les dues principals viles, Ciutadella i Maó, acabaria posant en crisi el sistema en un procés que conduiria les universitats foranes a emancipar-se progressivament de la tutela de la capital, al llarg del segle XVII. Així, a partir de la Concòrdia de 1660, la Universitat General, encara que mantingué la seva preeminència teòrica com a màxima institució insular, en la pràctica quedà reduïda a una mancomunitat de municipis amb escasses competències reals. Els forans havien aconseguit recaptar i gestionar els tributs municipals, sense la intervenció de la Universitat General.²¹

Aquesta era la situació que s'havien trobat els britànics en fer-se amb la possessió de Menorca. Atès que des d'un primer moment les universitats i, de manera especial, la de Ciutadella esdevingueren un dels principals nuclis d'oposició a la gestió del tinent governador Richard Kane, aquest optà per debilitar la preeminència de la capital i afavorir la seva rival, Maó. En efecte, sabent Kane que els grups oligàrquics maonesos volien donar el cop de gràcia a la capital insular, fou prou hàbil com per atiar les rivalitats entre ambdues viles i convertí Maó en la capital de fet encara que no de dret, ja que es convertí en la seu de la Governació i dels tribunals reials sota la dependència directa del governador, com veurem més avall. D'altra banda, tot i que formalment no abolí la Universitat General, Kane la deixà totalment inoperant en la pràctica pel fet de no autoritzar, a partir de 1716, la reunió del Consell General.²² També deixà les universitats de Ciutadella i Maó sense alguns dels seus principals recursos econòmics, els drets de duana, pel fet d'haver-se declarat francs tots els ports de l'illa, alhora que s'accentuà el control del sorteig de les magistratures municipals canviant el procediment d'insaculació. Totes aquestes i d'altres

¹⁹ L'any 1626 el nombre de consellers fou augmentat i quedà fixat en 12 de Ciutadella i 12 forans (4 per a cadascuna de les tres universitats foranes).

²⁰ Miquel À. CASASNOVAS (1992), *La Universitat General de Menorca durant l'edat mitjana*. Ciutadella: El Iris. Menorca fou el segon indret de la Corona d'Aragó a aplicar el sistema d'insaculació, l'any 1439, just després de Xàtiva (1427).

²¹ Vegeu Miquel À. CASASNOVAS (2003), «La crisi de la Universitat General de Menorca durant el segle XVII», en *El món urbà a la Corona d'Aragó del 1137 als decrets de Nova Planta*. XVII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó, volum III, Barcelona, p. 139-152.

²² Durant el període britànic, només es tolerà, i això en comptades ocasions, la celebració del denominat Congrés General, que consistia en la reunió de representants de les quatre universitats per tractar temes d'interès comú.

iniciatives eren contràries als vells privilegis de Menorca, per la qual cosa la Universitat General protestà davant del govern britànic, que, tanmateix, ratificà les decisions adoptades pel tinent governador Kane.

Mort Kane, les diferències continuaren amb els seus successors, sobretot durant el govern del general William Blakeney (1748-1756). Blakeney fins i tot aconseguí que els quatre municipis illencs fessin un front comú davant de les seves contínues ingerències. L'any 1752 el Consell Privat de sa majestat publicà una reglamentació que delimitava les funcions militars dels governadors de les civils, la qual cosa havia de clarificar les seves competències i la relació que mantindrien amb les Universitats. El conflicte, tanmateix, continuà i Blakeney aconseguí que el Consell Privat tornés enrere en la seva decisió. Una nova reglamentació de l'11 d'agost de 1753 retornava al governador la capacitat d'intervenir en els afers interns dels menorquins. El pols continuaria en els anys següents i no pogué ser totalment resolt perquè el 18 d'abril de 1756 les tropes franceses del duc de Richelieu desembarcaven a Menorca i, després d'un cruent setge, aconseguiren la capitulació de la fortalesa de Sant Felip.

Encara que les relacions dels municipis menorquins amb els ocupants francesos foren força més cordials que no amb les autoritats britàniques, no cessà la intervenció dels governadors i els seus funcionaris en els afers interns de les Universitats. La Universitat de Ciutadella havia sol·licitat, infructuosament, que es tornés a la situació de partida, és a dir, retorn de la seu del govern insular i dels tribunals reials a Ciutadella i recuperació de l'autonomia política de la Universitat General respecte dels governadors. No s'aconseguí res d'això i sí, en canvi, la fiscalització financera de les universitats a càrrec de l'intendent francès, el qual intentà dur a terme una política de sanejament de les endeutades hisendes municipals.

El retorn de Menorca a mans britàniques l'any 1763 no suposà canvis apreciables en el funcionament de les universitats un cop superat l'ensurt inicial, quan el tinent governador James Johnston notificà als jurats de Menorca que els seus privilegis no estaven de cap manera reconeguts per la Pau de París i que, en tot cas, el seu eventual manteniment quedava a l'albir dels dominadors i de la bona actitud que mostressin els illencs. Els menorquins protestaren i no únicament a Londres, sinó també a Madrid i Roma perquè tant Carles III d'Es-

panya com la Santa Seu pressionessin el govern britànic.²³ Les gestions fructificaren i Jordi III, mitjançant el seu secretari d'Estat, comte de Halifax, hagué de reconèixer que, en efecte, el tractat de París no implicava, a diferència del que suposava el tinent governador, fer *tabula rasa* del sistema institucional i jurídic vigent a l'illa perquè es limitava a restituir Menorca a la Gran Bretanya en el mateix estat en què els francesos l'havien trobada. En conseqüència, i d'acord amb els arguments al·legats pels menorquins, es tractava de tornar a la situació regulada pel tractat d'Utrecht de 1713. Una situació que no experimentaria canvis substancials durant tota aquesta segona etapa de domini britànic, fins al desembarcament de les tropes espanyoles l'agost de 1781.

L'ADMINISTRACIÓ DE JUSTÍCIA

La cessió de Menorca a la sobirania britànica al final de la guerra de Successió havia de tenir importants conseqüències en l'àmbit judicial.²⁴ La primera i més immediata va ser el trencament de la dependència jeràrquica dels tribunals menorquins respecte dels de Mallorca, que ara era part d'una potència estrangera. Així, el tribunal de la Reial Governació quedava deslligat de la Reial Audiència de Mallorca, tot i que el governador britànic assumia les mateixes prerrogatives judicials que els seus predecessors espanyols i continuava essent el jutge superior de Menorca, amb l'auxili de l'assessor. També el tribunal del Reial Patrimoni quedà immediatament deslliurat del procurador reial de Mallorca. Segons el jurista Francesc Seguí, el lloctinent del procurador reial quedà sota la dependència directa del tresorer major de la Hisenda Reial de Londres (el *Lord Treasurer*), el qual el nomenava. Pel que fa als altres tribunals, la Cúria del Sant Ofici va ser suprimida l'any 1715 (supressió ratificada el

²³ Per suposat, la intervenció de Carles III no estava motivada tant en la defensa dels furs menorquins com a fer servir aquest argument com a forma de pressió diplomàtica. El rei d'Espanya es presentava així com a defensor dels drets polítics i religiosos dels menorquins.

²⁴ Sobre aquesta qüestió vegeu Román PIÑA (2006), «Las fuentes del Derecho sobre la dominación británica», en *Homenaje a Miguel Coll Carreras*. Palma: Govern de les Illes Balears; Miquel À. CASASNOVAS (2004), «La reforma judicial de Richard Kane (1733)», *Publicacions des Born*, núm. 13, p. 117-151; Luis GARAU (2003), «Conflictos y leyes en una sociedad plural: un ejemplo en la Menorca del siglo XVIII», en Antonio MORALES (coord.), *1802. España entre dos siglos. Sociedad y cultura*. Madrid: Sociedad Estatal de Conmemoraciones Culturales, p. 213-220.

1721), mentre que, pel que fa a la Cúria eclesiàstica, el tinent governador Richard Kane ordenà el maig de 1714 que no es fessin apel·lacions als tribunals eclesiàstics de Mallorca, tot i que Menorca continuava subjecta a aquell bisbat i que el bisbe no havia resignat la jurisdicció. L'any 1721 Kane ratificava aquest extrem en el decret d'1 de desembre, en el qual formulava una bateria de 17 punts encaminats a limitar la influència del clergat.

Trencats, doncs, els vincles de dependència amb els tribunals mallorquins, les apel·lacions s'havien d'enviar a Londres. El govern de Jordi I no havia establert a Menorca un tribunal d'apel·lació, per la qual cosa molts litigants recorrien les sentències a Anglaterra en un intent de guanyar temps i retardar-ne l'execució. L'any 1720, Richard Kane intentà solucionar aquest problema ordenant que, malgrat que s'apel·làs a Londres, es posàs la sentència en execució previ pagament d'una fiança a la cúria per garantir els drets de l'apel·lant en cas de sentència favorable. Aquest decret va ser ratificat i ampliat el juliol de 1728, quan Kane establí que només es pogués apel·lar a Londres quan l'import de la causa fos superior a 500 lliures.

Un altre canvi important va ser la creació d'un nou tribunal, el del Vicealmirallat, subordinat a la Cort de l'Almirallat de Londres. L'abril de 1720 Richard Kane notificà als jurats de l'illa que no seria necessari procedir a l'elecció de nous batles còsols aquell any pel fet de quedar suprimides les seves cúries.²⁵ Les competències dels batles còsols de Maó i Ciutadella serien transferides al nou tribunal del Vicealmirallat, el qual, a més, assumia també les referents a corsaris, contraban i naufragis. El nou tribunal tindria la seu a Maó, amb jurisdicció sobre tota l'illa. Presidit pel governador, amb el títol de vicealmirall, l'integraven dos jutges militars, un mariscal i un secretari. Els dos jutges militars estarien auxiliats per sengles juristes menorquins, i els primers nomenats van ser els doctors Joan Seguí i Sanxo i Joan Font.

Finalment, Kane traslladà els tribunals reials a Maó, tot contravenint els privilegis de l'illa. El febrer de 1722, en efecte, el governador ordenà el trasllat dels tribunals de la Reial Governació i del Reial Patrimoni a Maó, amb tota la seva documentació i funcionaris. A més a més, Richard Kane intentà donar agilitat al procediment judicial i evitar els fraus i abusos, per la qual cosa adop-

²⁵ El batle cònsol tenia jurisdicció sobre causes mercantils. A Menorca, la cúria del batle cònsol fou instituïda per Pere el Cerimoniós. Com a codi legal, s'aplicava el *Llibre del Consolat* de Barcelona.

tà mesures per evitar que els notaris redactessin escriptures falses i, el 1728, obligà que els plets entre parents fossin dirimits d'acord amb el que estipulava la pragmàtica de Carles V. Açò no era cap novetat, ja que la pragmàtica, signada a Burgos el 4 de febrer de 1528, ja formava part dels privilegis de l'illa, car havia estat incorporada al *Llibre Vermell*. Tanmateix, el governador i els seus assessors en matèria jurídica devien ser conscients que calia redactar una reglamentació que sistematitzés les ordenacions anteriors i posés ordre en la més tost caòtica situació dels tribunals menorquins. El resultat va ser la *Nueva regulación para los pleitos y compromisos* (1733), que, al llarg de catorze articles, pretenia agilitar la pràctica processal, potenciar l'arbitratge extrajudicial mitjançant la intervenció de compromissaris, regular el procediment de les apel·lacions i tallar els abusos dels professionals de la justícia fixant els honoraris d'advocats, procuradors i escrivans, entre d'altres aspectes.²⁶

Durant la breu ocupació francesa de l'illa, es van introduir alguns canvis importants. En primer lloc, el tribunal de la Governació fou subordinat al Tribunal Sobirà del Rosselló, amb seu a Perpinyà, on calia acudir per apel·lació.²⁷ En segon lloc, es prengué la decisió de dividir el tribunal de la Governació en dues sales, civil i criminal, amb assessors diferents. I, en tercer lloc, el tribunal del Vicealmirallat quedà subordinat al de Marsella. En recuperar l'illa l'any 1763, el govern britànic decidí tornar a la situació anterior a la conquesta francesa de 1756 i reunificà les dues sales de la Governació. Alguns anys més tard, tanmateix, l'acumulació de causes aconsellà de separar novament el tribunal en dues sales, civil i criminal, fet que quedà definitivament instituït l'any 1771.

EL MANTENIMENT DEL SISTEMA FORAL SOTA LA CORONA ESPANYOLA

L'agost de 1781 les tropes espanyoles comandades pel duc de Crillon desembarcaven a sa Mesquida, al nord de Maó, i en poques hores ocuparen tota l'illa, excepte la fortalesa de Sant Felip, la qual capitulà després d'un llarg setge el

²⁶ Miquel À. CASASNOVAS, «La reforma judicial de Richard Kane», cit. En aquest article s'hi reproduïx la transcripció de tota la reglamentació.

²⁷ Aquesta decisió tenia la seva lògica, ja que el Rosselló havia format part fins un segle abans de Catalunya i presumiblement els magistrats del seu tribunal podrien entendre millor la idiosincràsia de les lleis menorquines, així com la seva llengua.

febrer de 1782. Menorca es convertia de nou en possessió espanyola, fet aquest reconegut internacionalment arran de la signatura de la pau de Versalles de 1783²⁸. La possessió de Menorca portava aparellada un problema important: encaixar dins la monarquia borbònica un territori de l'antiga Corona d'Aragó que conservava, si més no sobre el paper, els seus furs i privilegis intactes. Perquè, com de seguida s'havien afanyat a informar les autoritats menorquines a Crillon, durant tot aquell segle els illencs havien mantingut íntegres els seus trets diferencials: la religió catòlica i els seus privilegis. En aquest sentit, és molt interessant el memorial que el jurat de Maó Pere Pons Portella adreçà al tinent de rei –segon comandant militar de Menorca– don Joaquín de Guevara, l'any 1782:

Algunos Españoles que han venido a la Isla con el Ejército de su magd. Cathólica han quedado suspensos de ver los menorquines, después de setenta años que la Isla de Menorca ha sido dominada de Ingleses, *sin novedad alguna, ni en la Religión, ni en la manera de gobierno, gobernados y atados a los fueros de Aragón de la misma forma y manera que se gobernaban quando fue cedida por los Reyes de España [...]* Este pensamiento, que causa admiración, nos da un mérito extraordinario; porque de preciso se nos ha de atribuir a una vigilante constancia y firmeza en la Religión Cathólica Romana sin que nos haya echo falta el Santo Tribunal para mantenerla encorrupta, y en no mudar en manera alguna de régimen y lehies de las que teníamos quando éramos dominados de España; *de lo que los Ingleses siempre nos han nombrado Españoles como gentes separadas de sus costumbres*, aunque ahora no faltan algunos que nos llaman Ingleses por vilipendiamos con los Españoles, a cuyo fin siempre se ha cuydado de hazer confirmar nuestros Privilegios y nuestra Religión Cathólica Romana [...].²⁹

²⁸ José L. TERRÓN PONCE (1981), *La reconquista de Menorca por el duque de Crillon. Aspectos militares y políticos*. Maó: Museo Militar de Menorca; Román PIÑA (1983), *La reincorporación de Menorca a la Corona espanyola, 1781-1783*. Palma: Institut d'Estudis Baleàrics.

²⁹ Publicat per Francesc HERNÁNDEZ SANZ, «Documento interesante. Noticia sobre la isla de Menorca», *Revista de Menorca* (1911), p. 300-311 i 377-384. Les cursives són nostres. Hernández Sanz, en remarcar la importància del text, arriba a afirmar, potser exagerant una mica, que «*Mucho debió complacer al duque de Crillon el memorial de nuestro buen patricio, cuando, por lo que se desprende de las Juntas celebradas aquí, por orden del gobierno de España, para la adopción del nuevo régimen que convenía dar a Menorca después de la conquista, se ve claramente que el conquistador tomó por norma y guía las observaciones apuntadas en su memoria por el Dr. Pons Portella*».

D'aquest fragment, en podem extreure algunes conclusions. La primera, que, al cap de setanta anys de domini britànic, els menorquins eren considerats «espanyols» pels anglesos per haver mantingut les lleis i costums propis. En segon lloc, aquesta espanyolitat dels menorquins es fonamentava en la religió catòlica i els furs i lleis privatis que eren els d'Aragó, és a dir, els que tenia l'illa quan estava dins de la Corona d'Aragó abans de la pau d'Utrecht. Finalment, i com a conseqüència de l'anterior, l'espanyolitat dels menorquins s'ha d'interpretar a la manera austriacista, dins del pactisme propi de la monarquia composta i horitzontal dels Àustria, no a la manera borbònica pròpia de la Nova Planta, amb una Espanya vertical i absolutista.³⁰

Ara bé, arran del que hem vist fins ara, podem assegurar que l'entusiasta jurat maonès exagerava i no poc quan afirmava, rotund, que ni el sistema de govern ni les lleis havien variat. Es tractava, però, de convèncer el govern espanyol de mantenir el sistema com estava davant del temor que la integració dins de l'Espanya borbònica no liquidàs el vell sistema. I, en principi, les noves autoritats —que no es podien permetre de perdre el favor dels menorquins quan la guerra contra la Gran Bretanya encara no s'havia acabat— confirmaren l'antic ordenament foral de l'illa, confirmació que fou ratificada per la Reial Ordre de 16 de febrer de 1782. Hi ha, però, un matís important: la confirmació dels privilegis s'atorgava com a mercè reial, no com un dret inalterable, fruit del vell pactisme catalanoaragonès.³¹ En altres paraules, l'ordre foral es confirmava fins que la monarquia consideràs una altra cosa. D'altra banda, es requerí a les universitats, així com a nombroses corporacions i a destacats juristes de l'illa, l'elaboració d'informes i la contestació d'enquestes sobre els aspectes més variats de la vida insular. En els mesos que seguiren la conquesta, s'acumulà a Madrid un corpus ingent de documentació sobre Menorca, els menorquins i les seves institucions; presumiblement, havia de servir per adoptar mesures específiques de govern que no s'arribaren a materialitzar. I és que, quan Floridablanca va veure assolits els objectius propagandístics i de prestigi que s'havia proposat, s'oblidà de Menorca.³²

³⁰ Segons Josefina SALORD, aquest memorial és important, entre d'altres raons, com a resposta a la propaganda antimenorquina i espanyolitzadora. «Pròleg», en *Francesc Hernández Sanz. Cultura i societat a Menorca (I)*. Maó: Institut Menorquí d'Estudis, 1987, xxiv.

³¹ Román PIÑA *La reincorporación de Menorca*, cit., p. 92-93.

³² José L. TERRÓN PONCE, *La reconquista de Menorca por el duque de Crillon*, cit., p. 101.

La Reial Ordre de 16 de febrer també disposava la creació d'una Junta de Govern que havia de tenir competències en els afers polítics i econòmics i en l'administració de justícia. Es tractava d'un govern provisional, ja que, una volta signada la pau amb la Gran Bretanya que sancionava el domini espanyol sobre Menorca, s'aixecà l'estat d'excepció per entrar en una dinàmica de normalitat. En una Reial Cèdula de 24 de juny de 1783, Carles III ordenava que l'illa passàs de la jurisdicció de la Secretaria de Guerra a la del Capità General i Reial Audiència de Mallorca.³³

En suma, no s'havia produït a Menorca una extensió de les lleis de Castella com si es tractés d'una Nova Planta, ja que un canvi brusc del sistema institucional hauria suposat el rebuig frontal dels menorquins, que no haurien comprès una mesura tan dràstica com injusta.³⁴ D'altra banda, el mateix objectiu es podia aconseguir per altres mitjans més subtils. En efecte, els mateixos illencs no es posaven d'acord sobre algunes qüestions crucials. Per exemple, segons l'opinió de la Universitat de Ciutadella calia tornar a la situació anterior al domini britànic, és a dir, restaurar la Universitat General i la preeminència de la vella capital, la qual cosa suposava reintegrar els tribunals reials traslladats per Kane a la seva antiga seu. Aquesta possibilitat era rebutjada de pla per l'oligarquia maonesa, que pugnava per conservar l'*statu quo*. Per a la classe dirigent maonesa, la Universitat General havia de continuar inoperant —o ser directament suprimida sense contemplacions— i les quatre universitats particulars havien de ser totalment independents les unes de les altres, mentre reclamava per a la seva ciutat el rang de capital de l'illa. L'administració espanyola, en conseqüència, no introduí canvis i aprofità la secular rivalitat per deixà Menorca sense una autèntica institució d'autogovern que Madrid, d'altra banda, segurament no hauria tolerat. La divisió dels quatre municipis, sobretot dels dos principals, afeblia la resistència interna i afavoria l'acció dels representants del govern. Al capdavant, els espanyols continuaren en aquest sentit amb la política inaugurada amb èxit per Kane.

Ara bé, si almenys nominalment no es van produir canvis en les institucions municipals —en la pràctica el poder del governador s'enfortí i guanyà autoritat sobre els municipis—, no va succeir el mateix amb molts altres aspectes

³³ Sobre l'actuació de la Junta de Govern vegeu Román PIÑA, *La reincorporación de Menorca* cit.

³⁴ *Ibidem*, 57.

de la vida interna dels menorquins: se suprimí la franquícia comercial amb la imposició estricta d'un sistema duaner i l'estanc de certs productes, com ara el tabac, abans de lliure circulació; es prohibí l'extracció de numerari; s'imposà la matrícula de mar; s'augmentà la pressió fiscal pel fet d'afegir-se a les càrregues municipals i del Reial Patrimoni altres impostos i serveis exigits per la Corona; es restablí la Inquisició i s'iniciaren les missions religioses amb clergues procedents de la Península, les quals tenien com a objectiu catequitzar un poble que, malgrat haver mantingut monolíticament la fe catòlica, era vist com a contaminat per la seva prolongada convivència amb heretges, cismàtics i jueus. Evidentment, tot aquest cúmulo de disposicions generà malestar en els sectors afectats, i únicament l'hàbil política del governador comte de Cifuentes (1782-1787) va mitigar una mica el disgust i les protestes dels menorquins.

Pel que fa als tribunals, el pas de Menorca a mans espanyola no significà canvis radicals fora de la supressió del tribunal del Vicealmirallat. La resta de l'estructura judicial es mantingué tal com estava, fora de la lògica subordinació als tribunals superiors espanyols, l'Audiència de Mallorca i, en última instància, el Consell de Castella. Alguns juristes i institucions presentaren memorials al govern de Carles III fent propostes per millorar el sistema judicial. Així, per exemple, el jurista Francesc Seguí proposà la continuïtat del tribunal del Vicealmirallat, l'establiment d'un tribunal superior a Menorca, que anomena «de revisió» per atendre les apel·lacions (en la pràctica, suposaria l'autonomia judicial respecte de l'Audiència de Mallorca) i reformar la cúria de la Batlia General. Aquestes recomanacions no foren ateses, i l'administració de justícia quedà tal com estava fins a l'aplicació de la nova planta judicial dissenyada pel règim constitucional, ja ben entrat el segle XIX, fet aquest que liquidaria definitivament els vells tribunals menorquins d'arrel medieval.³⁵

Però la possessió de Menorca en mans d'Espanya distava d'estar consolidada. En el marc de l'erràtica política exterior duta a terme pels governs de Carles IV, a remolc dels esdeveniments de la França revolucionària, Menorca patiria contínues amenaces d'invasió per part de la Gran Bretanya, que s'acabarien materialitzant quan, el novembre de 1798, un petit exèrcit britànic comandat pel general Charles Stuart desembarcà al nord de l'illa i aconseguí la capitulació de les tropes espanyoles sense gairebé ni disparar un tret. Malgrat

³⁵ Una de les novetats més importants succeïdes arran de la conquesta espanyola, pel que fa a les institucions, fou l'erecció del bisbat de Menorca, segregat del de Mallorca l'any 1795.

que els britànics es trobaven a Menorca en qualitat d'ocupants militars, els governadors intervingueren activament en els afers interns dels menorquins. Stuart, que romania a l'illa en qualitat de governador, assessorat pel jurista Nicolau Orfila —que pel seu poder i influència era conegut com *es Deuet*— procedí a realitzar una profunda reforma municipal (27 d'abril de 1799), que suposava la liquidació de la Universitat General —que, tanmateix, sols era un cadàver sense enterrar—, l'eliminació del tribunal del batle general i la creació de quatre universitats totalment independents, amb un nombre variable de jurats —s'eliminaven els consells— en funció de la seva població: 12 a Maó, 10 a Ciutadella, 8 a Alaior i 4 a Mercadal. La vila des Castell, de nou Georgetown, encara que dependent de Maó, rebria una certa autonomia. Tot i que es mantenia el sistema d'insaculació per a l'elecció de càrrecs, se suprimien les divisions estamentals i els elegibles foren dividits en quatre classes en funció de la seva riquesa territorial. A tal efecte, es realitzà un nou cadastre, que també havia de servir de base per a l'aplicació de l'impost de la talla. Així, doncs, com que la classificació en una o una altra classe depenia de la riquesa immobiliària —i, per tant, premiava els terratinents de la vella oligarquia—, no va satisfer totalment la burgesia mercantil maonesa, atès que els capitals comercials no comptaven per a l'elecció³⁶.

Tanmateix, la tercera etapa de presència britànica a Menorca seria molt breu i l'illa fou retornada a Espanya en compliment de la pau d'Amiens, el juny de 1802. Aquest cop, el govern de Godoy estava disposat a fer encaixar definitivament aquest territori exòtic que era Menorca en l'edifici de la monarquia borbònica. La fiscalitat de l'illa, per exemple, quedaria equiparada a la de la resta del país, amb algunes excepcions pel que feia als drets de duana en alguns productes com ara cereals, llegum, bestiar i alguns altres articles bàsics. És difícil no veure en aquestes mesures un intent de castigar els menorquins per la seva passivitat en la invasió britànica de novembre de 1798 i pel seu col-

³⁶ Durant el domini britànic, Maó s'havia convertit, amb diferència, en la principal població de l'illa. La meitat o més de la població de Menorca (unes 30.000 persones cap al 1800) vivia dins del seu districte municipal. L'auge de Maó derivava de l'actiu comerç de reexportació, que tenia el seu gran port natural com a base (afavorit per la franquícia comercial), l'aprovisionament de les armades i guarnicions, i activitats industrials com la construcció naval, entre d'altres. Tot plegat afavorí la consolidació d'un potent grup burgès que reclamava el seu accés al control de les institucions municipals, encara en mans dels vells grups oligàrquics.

laboracionisme amb les autoritats ocupants. A l'assimilació fiscal i econòmica, poc després s'hi sumaria l'esforç, multiplicat, per integrar políticament i culturalment l'illa en la monarquia. La reforma municipal promoguda pel general Stuart fou abolida i es restituí el venerable sistema estamental. Així, el 15 de maig de 1803 el governador Felipe Ramírez comunicava a les universitats que el Consell de Castella havia resolt que s'observàs el sistema de govern que regia a Menorca abans de l'ocupació anglesa.³⁷ El que en un principi podria semblar la restauració del sistema municipal foral, sols ho era en aparença. Els municipis estaven absolutament controlats pel governador que era, de fet i de dret, corregidor de tots ells. En conjunt, les autoritats espanyoles posaren en pràctica una política que, si bé mantenia les velles institucions, les buidava de contingut de manera cada cop més descarada, imposant el poder absolut del governador. I precisament governadors com Felipe Ramírez farien un pèssim ús d'aquest poder. Els governadors tenien l'última paraula en tots els acords municipals i podien suspendre'ls o forçar-ne la modificació.

De tota manera, la turbulenta evolució política de l'Espanya del primer terç del segle XIX faria que les velles institucions forals menorquines quedessin en un estat vegetatiu fins a la implantació definitiva del règim liberal. És significatiu que, en aplicar-se la Constitució de 1812 –proclamada a Menorca el setembre d'aquell any– i els nous ajuntaments constitucionals substituïssin les universitats, no es produís cap mena de resistència. Aquest fet contrasta amb la defensa abrandada del sistema foral durant l'època britànica i francesa i fins i tot després de la conquesta espanyola de 1781-1782. La restauració absolutista de 1814 implicà la reposició del sistema foral, que molts identificaven ara ja amb les escorrialles de l'antic règim. Aquest sistema sobrevisqué de manera agònica fins a la seva total liquidació entre 1835-36, excepte el parèntesi del Trienni Liberal (1820-1823).

³⁷ No és exacte afirmar, com en alguna ocasió s'ha fet, que després del tractat d'Amiens s'abolí el dret públic i s'abolí la Universitat General.

CONCLUSIÓ

Menorca, com hem tingut ocasió de veure, és un cas totalment atípic de pervivència de les antigues institucions dins dels territoris que havien format part de la Corona d'Aragó. La cessió de l'illa a la Gran Bretanya arran del tractat d'Utrecht va fer possible aquesta situació i estalvià als menorquins un règim de Nova Planta com el que patiren València, Aragó, Catalunya i la resta del regne de Mallorca. Ara bé, això no vol dir que els britànics haguessin respectat en la seva integritat l'ordenament foral ni de bon tros. Ben al contrari, els britànics van introduir els canvis que van considerar pertinents per tal de controlar millor les universitats i afermar el seu domini sobre l'illa, encara que per això haguessin de contravenir uns privilegis que, d'altra banda, no tenien una empara legal clara des del moment en què el tractat d'Utrecht no els havia reconegut. Els menorquins, això sí, van utilitzar tots els instruments que van tenir al seu abast per defensar el que, juntament amb la religió catòlica, els individualitzava com a poble enfront dels dominadors. Fins i tot després de tornar Menorca al domini espanyol, es van mantenir les antigues institucions i privilegis, per bé que cada cop més aigualides. Així i tot, Menorca no deixava de ser una anomalia dins de l'Espanya borbònica. La decadència de les institucions menorquines continuà durant el primer terç del segle XIX fins que quedarien definitivament abolides en consolidar-se el règim liberal a Espanya en els primers anys del regnat d'Isabel II. Aleshores no eren més que una carcassa sense contingut, un vestigi arcaïtzant que feia molt temps que havia deixat d'evolucionar per adaptar-se als canvis del temps. Ningú no va lamentar la seva desaparició.